

Gårdsnytt nr 4 / 2015

Enebybergs Gårds Förening

Innehåll

Kalendarium.....	1
Föreningens ordförande:	2
Besök i Täby kyrka	2
Kulturarvsdagen söndagen den 13 september 2015 Mörby verkstad	3
Kulturbiennalen.....	4
Svenska drycker – det finns mycket mer än du tror!.....	5
Utställning på biblioteket Träffpunkten.....	5
”Das weisse Gold”	5
Enebybergs administrativa tillhörigheter under 1900-talet.....	6
Snart är det jul igen.....	7
Mångårig medlem och tidningsutdelare avtackad	7
Enebybergs gård skall renoveras	8
Enebybergsbiografen 100 år 2016.....	8

Kalendarium

Lördagen den 28 november kl. 10 – 14

Föreningen deltar i adventsmarknaden på Träffpunkten

Söndagen den 10 januari kl. 14.00
Julgransplundring på Enebybergs gård
Anmälan till jul@enebyberg.com
Avgift 50 kr/barn och 25/vuxen
Påsar till barnen och fika till alla

Tisdagen den 9 februari kl. 19.00
Else-Marie Molitor:
Glimtar från mitt yrkesliv som
zigenarkonsulent och fortsatt varm
vänskap med många romer

Tisdagen den 8 mars
Föreningens årsmöte kl. 19.00–19.30
Kaffeservering 19.30
20.00 Föredrag

Föreningens ordförande:

Kära medlemmar i Enebybergs Gårds Förening,

och vi är många! Faktiskt flest medlemmar i förhållande till folkmängden i kommundelarna av alla Danderyds hembygdsföreningar.

Föreningen har haft en höst med många aktiviteter och några är kvar. Jag vill nämna Lo Dagermans enastående och uppmärksammade framträdande på Träffpunkten om *Anita Björk och Stig Dagerman - ett konstnärsäktenskap* i samband med Kulturbienalen i Danderyd 2015. Då hade vi också ett spännande program med Jens Dolk om *Svenska drycker* varav det uppenbart finns mycket mer än vi tror. Ett välguidat besök gjorde vi i Täby kyrka med sina fantastiskt välbevarade målningar av Albertus Pictor eller Albert Pärilstickaren som han också kallas. En kväll avnjöt vi med vår medlem Gösta Malmengård med unik kunskap om Rosenthalporslinet - *Das weiße Gold* - och dess historia och som lät oss också se några av hans, även de, unika föremål. När ni läser detta har vår styrelseledamot Gunilla Peterson, historiker av facket, föreläst på föreningen om bl. a *skatter och andra pålagor i Eneby by*. Vårens program kommer att bli intressant och omväxlande, ända från den populära julgransplundringen den 10 januari till den alltid välbesökta midsommaren på Enebybergs gård.

Kommunen planerar genom sitt fastighetsbolag Djursholms AB en omfattande renovering av gården. Både kommunen och bolaget är angelägna om att vår förening skall hållas fortlöpande informerad om hur planeringen fortgår och att vi skall vara delaktiga i den. Mer information på annan plats i tidningen och i kommande utgåvor.

Föreningen önskar alla sina medlemmar en god instundande jul- och nyårshelg!

Jan Olof Carlsson

Besök i Täby kyrka

En augustikväll hade föreningen arrangerat en visning av Täby kyrka med särskild inriktning på Albertus Pictors fantastiskt färgstarka kalkmålningar. En av församlingens kyrkvårdar visade och berättade kunnigt och engagerat för de mycket intresserat lyssnande gästerna.

Kalkmålningar av Pictor finns i hela Sverige ända upp till Luleå men de i Täby kyrka ses som de tekniskt bästa och dessutom bäst bevarade. Förutom målningarna på väggar och det välvda taket i kyrkorummet kunde vi klättra upp för den branta trappan till orgelläktaren och där se det berömda motivet där döden spelar schack, som Ingmar Bergman lade till grund för en berömd scen i filmen ”Det sjunde inseglet”.

Jan Olof Carlsson

*Taket i Täby kyrka
Foto: Jan Olof Carlsson*

Kulturarvsdagen söndagen den 13 september 2015 Mörby verkstad

Sällskapet Amorina i Stocksund stod som värd för guidning av verkstäderna och föredrag om Roslagsbanans 130-åriga historia. Syftet med den i september månad årligen återkommande kulturarvsdagen är att väcka intresse och skapa förståelse för vårt gemensamma kulturarv. Årets tema var ”Människors värv och verk - en resa i industri och teknikhistoria”.

Moderator var Amorinas Marika Lönnroth som på uppdrag av Länsstyrelsen skrivit en uppsats om verkstadsområdet. Efter Marikas välkomsthälsning och programförklaring inledde Jan Olof Carlsson med att berätta om Roslagsbanans tillkomst. Danderyds socken som var en ren landsbygdssocken och bestod i senare hälften av 1800-talet av ett antal större egendomar, kyrkan, båtsmanstorp, skola, fattighus samt några hantverkare. Järn-, tegel- och pappersbruk krävde nyare och tyngre transportmedel in mot huvudstaden. De kustnära socknarna hade redan sjöförbindelse in till staden, varför sträckningen som stakades med början 1882 genomfördes längre in i landet. Godstrafiken kom i gång i december 1895. När persontrafiken så småningom kom igång blev Roslagsbanan en förutsättning för tillkomsten av villastäderna Stocksund, Djursholm och Enebyberg.

Ferenc Kazinczy berättade om banans elektrifiering och dess elverk. Motorerna i spårvagnar och tåg måste kunna hastighetsregleras vilket på den tiden bara kunde ske med likströmsmotorer. I ledningar med likström förlorar man snabbt i effekt. Man beslöt därför att utmed linjen uppföra ett koleldat elverk 1893 beläget i Stocksunds hamn. Värtaverket togs i drift för alstring av trefas växelström 1903 och kunde då förse hela Stockholm med ström. Teknikutvecklingen fortsatte i snabb takt. Järnvägens elnät anslöts 1919 till Älvkarleby vattenkraftverk.

Jan Lindqvist med ett ben i Amorina och ett ben i SL regionala verksamhet redogjorde för framtidsplanerna. Det är ett logistiskt problem att samtliga tågsätt måste köras in till Östra Station på nätterna. Därför finns det planer på att lägga depåer i Molnby och Rydbo. Upplysningsvis meddelades att Roslagsbanan transporterar dagligen lika många resenärer över Stocksundet som tunnelbanan genomför.

I Danderyds kommuns ”Kulturmiljöhandbok” från 1991 säkerställs skyddet för Mörby verkstäder. Samtliga byggnaders klassas som värdefulla - inte minst fasaden med sina smått konstnärliga utsmyckningar i stortegel. Området får inte bebyggas och eventuella förändringar skall ske med stor varsamhet.

Marika Lönnroth redogjorde ingående för Roslagsbanans verkstäder. Arkitekten bakom Mörby verkstäder hette Sigfrid Cronstedt och verkstadskomplexet stod färdigt 1907. Förutom Mörby verkstäder ritade Cronstedt elverket i hamnen, Stocksunds stationsbyggnad och de små fornnordiskt-jugendpåverkade väntkurerna längs Djursholmsbanan. Dagen avslutades med en rundvandring i lokalerna med assistans av två av de numera 17 anställda i verkstaden. Vi fick veta bl.a. att vagnarna tas in en gång i månaden för översyn. I begynnelsen arbetade här ca 100 personer såsom smeder, svetsare, snickare, målare, elektriker, tapetserare m fl. Ett välbesökt arrangemang avslutades efter ca två timmars föreläsning och rundvandring.

Nils Sporrang

*Smedjan
Foto: Nils Sporrang*

Mörby verkstad
Foto; Nils Sporrang

Besök i vagnhallen
Foto: Jan Olof Carlsson

Kulturbiennalen

Lo Dagerman trollband åhörarna på Träffpunkten

I samarbete mellan Enebybergsbibliotekets Vänner och Enebybergs Gårds Förening genomfördes under årets kulturbiennial ett program i två delar kring Anita Björk och Stig Dagerman.

Programmet inleddes i Dagermansparken dagen före Stig Dagermans födelsedag. Helge Skoog läste och gruppen Extrasalt sjöng tonsättningar av Dagermans dikter.

Därefter fortsatte programmet med Lo Dagerman på Träffpunkten. Lo, som numera bor i USA, är Stig Dagermans och Anita Björks gemensamma dotter. Vi hade sedan länge talat om att lyfta fram också Anita Björks konstnärskap. Hon var ju som dramatskådespelare och filmstjärna också en stor konstnär.

Diktläsning i Dagermans park
Foto: Jan Löfgren

Vi frågade Lo om hon kunde tänka sig att tala om Anita och Stig i ett sammanhang om deras konstnärsäktenskap. Till vår glädje antog Lo förslaget trots den inte alldeles lätta uppgiften, som hittills ingen vågat sig på.

Lo hade förstås egna upplevelser och bilder men hade också tagit fram föräldrarnas brev och anteckningar. Det blev en djupt känslomässig och engagerad men samtidigt saklig berättelse som trollband oss alla i den fullsatta salen.

Lo avtackades med blommor och ihållande applåder. I sitt tacktal ställde också vår förenings ordförande Jan Olof frågan till publiken: är ni medvetna om att ni fått vara med om urframförandet av den första berättelsen om konstnärsäktenskapet mellan Anita Björk och Stig Dagerman?

Intressant och roligt för Lo och för oss är att hennes eftermiddag på Träffpunkten i Enebyberg har uppskattats som ett av de bästa programmen under Kulturbiennalen i Danderyd 2015.

Lo Dagerman
Foto: Jan Löfgren

Anita Andersson och Jan Olof Carlsson

Svenska drycker – det finns mycket mer än du tror!

Jens Dolk på Enebybergs gård

Föreningen hade glädjen att som gäst på gården ännu en gång se Jens Dolk. Senast ledde han två fullsatta vinprovningar.

Jens, som är både krögare och vinskribent, har tillsammans med en kollega rest runt i Sveriges alla hörn för att hitta intressanta lokala produkter, inte minst drycker. De fann mycket; på Österlen, i Halland, på Ven, i Roslagen, i Hälsingland och Jämtland och Västerbotten bl. a. i små avkrokar där eldsjälur utvecklat egna unika produkter, oftast i liten skala. Många av dem finns hos Systembolaget i lokala ordinarie sortiment eller som beställningsvara.

Det var inga lågprisprodukter; en flaska vin kunde ha priset 600 kr. En gin hade deltagit i en internationell tävling (med blindprovning får man anta) och vunnit första pris. En svensk gin världsbäst! Att det var högprisprodukter framgick också av att de flesta var tappade på specialdesignade flaskor.

Jens hade samlat på sig mycket intressant vetande och en hel del kuriosa, och underhöll de församlade i högt tempo under drygt en timme. Därefter bjöd han generöst oss att smaka på flera av hans tjugotal medförda flaskor. Tack Jens!

Jan Olof Carlsson

*Jens Dolk
Foto: Jan Löfgren*

Utställning på biblioteket Träffpunkten

I samband med Danderyds kulturbienal presenterade Enebybergs Gårds Förening under tre veckor en utställning i biblioteket på Träffpunkten Eneby Torg. Utställningen fokuserade på Enebybergs tillkomst och utveckling till dagens samhälle. Samtidigt fanns tillfälle att titta igenom föreningens husdokumentation och komma med eventuella kompletteringar. På eftermiddagarna fanns representanter för föreningen närvarande för att svara på frågor från gamla och nya enebybergare samt övriga intresserade. Utställningen var mycket uppskattad och välbesökt.

Jan Löfgren

”Das weisse Gold” – Gösta Malmengård om Rosenthalporcelain på Enebybergs gård

Den 27 oktober hade föreningen förmånen att få höra vår medlem Gösta Malmengård berätta om Rosenthalporcelainets historia och utveckling. Det blev en spännande och intresseväckande resa från Philipp Rosenthals porslinsmåleri i Schloss Erkersreuth 1879, som blev grunden några år senare till hans tillverkning i egen regi, till dagens internationellt ledande företag.

Gösta illustrerade sitt föredrag med många vackra bilder av Rosenthals mångskiftande nu 136-åriga produktion, inte minst med sina egna dyrgripar. Bland dem fick vi se delar av Shahens av Persien specialbeställda servis till 1000-årsjubileet av hans dynasti på påfågelstronen. Den servisen designades av Björn Wingård, en av de många internationellt kända konstnärer som Rosenthal anlitat. Tack Gösta för ett spännande föredrag!

Jan Olof Carlsson

*t.v. Salvador Dalis kaffekanna i
närbild*

*Gösta Malmengård visar en av sina dyrgripar,
kaffekanna dekorerad av Salvador Dali
Foto Jan Olof Carlsson*

Enebybergs administrativa tillhörigheter under 1900-talet

År 1863 blev Danderyds socken landskommun. Omkring sekelskiftet 1800-1900 bildades villastäderna Djursholm, Stocksund och Enebyberg, vilka vid olika tidpunkter ombildades till municipalsamhällen. Djursholm blev senare både köping och stad. Stocksund blev också köping men slogs 1967 samman med staden Djursholm. Enebyberg blev municipalsamhälle 1914, men uppgick i den nybildade Danderyds köping 1946.

Nedan koncentreras framställningen på Enebyberg. Varför bildades municipal-samhället och varför upphörde det? Varför återförenades de fyra nuvarande kommundelarna till Danderyds kommun 1971?

När en del av egendomen Enebyberg avstyckades var avsikten att sälja tomter till den växande befolkningen i Stockholm. Den kraftiga inflyttningen till Stockholm hade orsakat trångboddhet och ledde till önskemål om att flytta från den ohälsosamma staden. Redan i inledningsskedet tecknade sig ett 50-tal anställda vid L M Ericsson för att köpa tomter i Enebyberg. En av de först inflyttade vittnade om känslan av att ha flyttat ut i vildmarken där det varken fanns vägar eller affärer.

För att underlätta byggandet anlades en såg och hyvel vid Enebybergs gård, vilket kortade transportsträckorna för byggmaterialet. Roslagsbanan bidrog också till inflyttningen i synnerhet när Enebyberg fick en egen anhalt 1909. 1938 ändrades postadressen från Roslags Näsby till Enebyberg.

Med befolkningsökning och tätortsbebyggelse blev landskommunens regelverk otillräckligt varför Enebybergs municipalsamhälle bildades 1914, men utan att förlora sin koppling till landskommunen. Detta innebar dubbel beskattning, men i gengäld hade invånarna rättighet att delta i valen till de två beslutande församlingarna.

Tätortsbebyggelsen ökade behovet av planering och municipalstämman antog stadgor för brand, ordning, byggnation och hälsovård. Även en stadsplan antogs. Stämman hade beslutanderätt endast i de ärenden som föreskrevs i stadgorna.

När Danderyd fick köpingsrättigheter blev Enebyberg en del i köpingen. För enebybergarna innebar det en skattelättnad på 50 öre men övriga delar av köpingen fick en skattehöjning med en krona. Lahällsborna var mindre nöjda eftersom de 1947 under protester fördes över till Täby.

Nästa omvälvande förändring inträffade 1971 då Danderyd återförenades med sina grannar Djursholm och Stocksund. Vid sammanslagningen fick Danderydsborna skatten höjd med en krona medan den för Djursholmsborna blev oförändrad. Stadsbegreppet avskaffades i samband med kommunreformen samtidigt som floran av administrativa hybridformer upphörde. Bakgrunden till sammanslagningen kan sökas i efterkrigstidens expansiva politik då kommunerna involverades i rikspolitiken. Det så kallade kommunala sambandet innebar att beslut fattades på riksnivå, men skulle verkställas på kommunalnivå. Små kommuner hade för liten befolkning och otillräcklig ekonomisk bärkraft för att genomföra visionerna om ett välfärdssamhälle med växande uppgifter för utbildning, barnomsorg och åldringsvård.

Enebybergs administrativa status skiftade således vid fyra tillfällen under 1900-talets sju första decennier. Förändringarna i Enebyberg initierades på frivillig basis med undantag för kommunsammanslagningen 1971. Varken i Danderyd eller Djursholm verkar politiker och medborgare ha varit välvilligt inställda till samgåendet, men trycket eller tvånget från statsmakten var starkt i strävan efter att skapa bärkraftiga storkommuner.

Gunilla Peterson

Snart är det jul igen

Förra julen, d.v.s. i år, hade vi en riktig julgransplundring på Enebybergs Gård. Det blev snabbt fulltecknat och vår dragspelar gjorde succé. Han kommer tillbaka! Söndag eftermiddag den 10 januari får vi dansa och sjunga de gamla jullekarna tillsammans – stora och små. Välkomna och glöm inte försäkra er om plats genom att anmäla deltagande till jul@enebyberg.com.

Mångårig medlem och tidningsutdelare avtackad

Solveig Winge, medlem I vår förening sedan dess bildande och mångårig tidningsutdelare, har bett att få lämna uppdraget att bära ut vår medlemstidning.

Solveig Winge föddes 1920 och växte upp på Kvarnängsvägen som dotter till urmakaren Almgren. Hon gifte sig med Lars Winge, son till Gustaf Winge, välkänd enebybergsbo under förra seklet. De flyttade 1942 till Fenixvägen 15 och ett hus med torrdass och egen brunn.

Solveig har mycket att berätta om sin uppväxt och sin ungdom, och om tidsbilder och episoder. Anita Andersson har gjort en intervju med Solveig som finns i vårt föreningsarkiv.

Solveig är medlem i föreningen sedan den bildades, har flitigt deltagit i våra arrangemang och har under många år delat ut vår medlemstidning. Nu har Solveig med ålderns rätt bett att få lämna det uppdraget.

För några veckor sedan besöktes Solveig av föreningens ordförande och vice ordförande, Jan Olof Carlsson och Anita Andersson, tillsammans med Susanne Francke som ansvarar för distributionen av Gårdsnytt, för att tacka henne för hennes mångåriga arbete för föreningen. Det blev en trevlig och stimulerande pratstund i Solveigs fina pensionärsbostad vid Rosenvägens början.

Jan Olof Carlsson

Enebybergs gård skall renoveras

Som redan informerats i Gårdsnytt kommer nuvarande ägaren Djursholms AB att med början nästa år renovera gården.

Djursholms AB är helägt av Danderyds kommun. Bolaget har till uppgift att inom Danderyds kommun bl a förvärva, äga eller förvalta fastigheter för olika ändamål.

Sedan den genomgripande renoveringen i slutet av 1970-talet har gården använts i stor omfattning för fester och konferenser men inte minst för vår förenings omfattande verksamhet. Föreningen har också för egna medel byggt ett mindre kontor för bl a föreningens arkiv på gårdens vind.

Bolaget har som tidigare berättats låtit en konsult analysera och beskriva renoveringsbehovet. I planeringen av renoveringen anlitar kommunen bl a byggnadshistorisk expertis och kökskonsulter. När gården totalrenoverades under slutet av 1970-talet planerades tyvärr inte ett tillagningskök, vilket sedan varit ett problem.

Renoveringen beräknas kunna påbörjas hösten 2016 och kommer att ta ungefär ett år i anspråk. Aktiebolaget och kommunen är införstådda med att vår förening behöver ersättningslokaler under renoveringen. Att föreningen efter renoveringen åter skall få tillgång till gården för sin verksamhet är en utgångspunkt som inte ifrågasatts.

Föreningen har haft flera samtal med aktiebolaget om den kommande renoveringen. Bolaget, vars ordförande är kommunstyrelsens ordförande kommunalrådet Olle Reichenberg, är uttalat angeläget om att föreningen skall hållas informerad om och delta i planeringsprocessen. Föreningen kommer att på olika sätt hålla sina medlemmar och andra intresserade enebybergsbor informerade om den fortsatta utvecklingen.

Jan Olof Carlsson

Enebybergsbiografen 100 år 2016

Vi vill gärna få kontakt med dig som har några minnen att berätta från Enebybergsbiografen. Skicka några rader till info@enebyberg.com, eller kontakta Anita Andersson 073-679 86 02.

Anmäl din e-mailadress

Skicka gärna ett mejl till vår nya e-postadress info@enebyberg.com så vi kan komplettera vårt medlemsregister med er e-postadress.

“Har du bytt adress?”

Sänd din nya adress till:
Jan Löfgren
Slångränd 13
182 45 Enebyberg
info@enebyberg.com
08-758 77 84

Enebybergs Gårds Förening & Gårdsnytt

Enebybergs Gårds Förening C/o Jan Olof Carlsson
www.enebyberg.com Fenixvägen 5
Bankgiro 529-2792 182 46 ENEBYBERG

Redaktörer
Bengt Almgren
Kristian Lindblom

Tryck
Lindbloms KopieringsButik AB
Sollentuna